

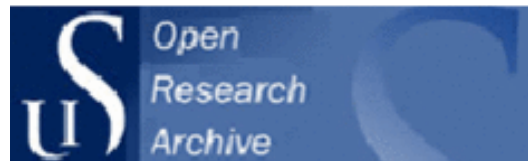
University of
Stavanger

Olsen, H.S. (2017) Skatte- og avgiftsmessig asymmetri ved leasing av personkjøretøy etter endring av minimumsperiode fra 3 til 4 år. *Beta: Scandinavian Journal of Business Research*, 31(1), pp. 65-81

Lenke til publisert versjon:

https://www.idunn.no/beta/2017/01/skatte-_og_avgiftsmessig_asymmetri_ved_leasingav_personkjoer

(Det kan være restriksjoner på tilgang)

UiS Brage

<http://brage.bibsys.no/uis/>

Denne artikkelen er gjort tilgjengelig i henhold til utgivers retningslinjer. Det er forfatterens siste upubliserte versjon av artikkelen etter fagfelleevaluering, såkalt postprint. Dersom du skal sitere artikkelen anbefales det å bruke den publiserte versjonen

Lærerstudenters tingliggjøring av elevers prestasjoner

Reidar Mosvold

Denne artikkelen handler om hvordan lærerstudenter omtaler elever, og utsagn hvor elevene og deres prestasjoner beskrives som statiske objekter, er her viet særlig oppmerksomhet. Denne prosessen omtales som tingliggjøring. Deltakerne i studien var 29 lærerstudenter, som var delt inn i åtte praksisgrupper i fire ulike fag. Hver gruppe deltok i gruppeintervjuer før og etter en praksisperiode i lærerutdanningen – totalt utgjorde dette 16 intervjuer. Transkripsjonene fra intervjuene ble analysert ved hjelp av innholdsanalyse for å undersøke hvordan lærerstudentene setter merkelapper på elevene. I mange av gruppene ble elevene omtalt som faglig «svake», men analyser av intervjudata i etterkant av praksis indikerte en mulig endring i diskursen i en av gruppene. Basert på disse analysene blir det argumentert for at lærerutdanningen i økt grad må gjøre studentene bevisst på hvordan en som lærer og lærerstudent ofte snakker om elevenes evner som statiske objekter. En slik tingliggjøring i måten å omtale elevenes læring på kan ofte fungere som selvoppyllende profetier.

Nøkkelord: lærerutdanning, lærerstudenter, diskurs, tingliggjøring

Introduksjon

I norsk grunnskole blir det lagt vekt på at opplæringen skal tilpasses den enkelte elevens evner og forutsetninger (jf. endringsloven til skolelovene (leksehjelp m.m.), 2014). Enkelte har hevdet at skolen – både nasjonalt og internasjonalt – har endret målsetting fra utdanning til læring (Biesta, 2005), og denne endringen omfatter kontinuerlig vekt på vurdering av elevenes læring. Vurdering av elevers læring blir imidlertid ofte presentert som en beskrivelse av elevenes egenskaper, altså som noe statisk. Dersom en elev får karakteren 4 på noen prøver, kan vedkommende fort bli betegnet som «en firerelev». Noen elever beskrives som talentfulle, flinke eller begavede, og forskere har undersøkt ulike problemer knyttet til det å stemple en elev som «begavet» (se for eksempel Robinson, 1986). Andre elever blir beskrevet som svake elever eller som elever med spesifikke lærevansker, og forskere har også diskutert utfordringene ved å sette merkelapper på elever som av ulike årsaker blir oppfattet som problemelever (se for eksempel Maas, 2000). Denne artikkelen handler ikke om de mer formelle aspektene ved vurdering og diagnostisering, men om hvordan lærerstudenter i mer uformell sammenheng setter merkelapper på elever i forbindelse med praksis i lærerutdanningen. Målet med artikkelen er å problematisere og diskutere det at lærerstudenter (men også lærere) ofte beskriver elevers læring ved å bruke statiske beskrivelser. Et eksempel kan være utsagn som at «elevene i denne klassen er svake i matematikk». Basert på Sfards (2008) teorier om tenking som kommunikasjon, vil jeg i denne artikkelen argumentere for at slike tingliggjorte utsagn kan fungere som identifiserende fortellinger, som igjen kan bli tatt opp av elevene og dermed fungere som selvoppyllende profetier (se også Sfard & Prusak, 2005). Med utgangspunkt i en intervjustudie av åtte grupper med lærerstudenter vil jeg analysere hvordan lærerstudentene setter merkelapper på elevene i forkant og etterkant av en praksisperiode i lærerutdanningen, og jeg vil diskutere hvordan lærerutdanningen – særlig i

forbindelse med praksis – kan legge til rette for å utfordre lærerstudentene til å bli mer bevisst på måten de snakker om elever på, og betydningen denne diskursen kan ha.

Elevsentrering i skolen

En av de grunnleggende karakteristikkene ved læringsmiljøer av høy kvalitet er at de er elevsentrerte (Bransford, Brown & Cocking, 2000), og et grunnleggende spørsmål er hvordan en kan legge til rette for at alle elever kan lære (Haug, 2008). Bransford, Brown og Cocking (2000) definerer elevsentrerte læringsmiljøer som miljøer hvor elevenes kunnskaper, ferdigheter, oppfatninger og holdninger danner grunnlaget for undervisningen. I norsk sammenheng har for eksempel Fjell og Olaussen (2012) undersøkt hva slags undervisningspraksis som støtter elevers læring. De understreker betydningen av å utvikle gode relasjoner mellom lærer og elev, men selv om de gode relasjonene er til stede, opplever lærere ofte at elevene har mangelfull forståelse. Diagnostisk undervisning (Brekke, 2002) er et annet eksempel på elevsentrering, der en starter med å kartlegge elevers begrepsforståelse for å avdekke eventuelle misoppfatninger og så planlegger undervisningen med tanke på å utfordre disse oppfatningene. Dette kan knyttes til diskusjonen om spesialundervisning og tilpasset opplæring. St.meld. nr. 30 (2003–2004) understreker at elever er forskjellige og har ulike behov; likeverdig opplæring handler ikke nødvendigvis om at alle elever skal få lik opplæring. Elevsentrering kan altså handle om å legge til rette for at alle elevene kan få muligheten til å lære – for eksempel ved å kartlegge elevene for å avdekke eventuelle misoppfatninger eller lærevansker – men det kan også handle om ulike typer undervisningspraksis.

Haug (2008) hevder at den sterke vekten på elevsentrert undervisning kan være et blindspor, og han løfter fram behovet for å diskutere hvordan opplæringen i norsk skole ser ut til å drive systematisk forskjellsbehandling av elever. I norsk sammenheng har det elevsentrerte perspektivet vært preget av «sjølvforvaltning og elevfridom» (Haug, 2008, s. 489). I denne artikkelen følger jeg Bransford, Brown og Cocking (2000) idet jeg forstår elevsentrering som det å se elevenes evner, anlegg og behov.

Ett av målene med lærerutdanning er å utdanne lærere som evner å møte skolens utfordringer og krav (OECD, 2011). Når lærerstudenter kommer ut i praksis, får de føle disse utfordringene og kravene på kroppen, og mange opplever at det teoretiske grunnlaget de har fått fra utdanningen, er utilstrekkelig når de blir stilt overfor sammensatte elevgrupper med ulike forutsetninger og behov. Et slikt praksissjokk kan oppleves som mangel på sammenheng mellom teori og praksis i utdanningen. Hammerness (2006) er blant dem som peker på mangelen på sammenheng mellom teori og praksis som en utfordring for lærerutdanningen, og hun hevder at bedre sammenheng mellom teori og praksis i lærerutdanningen fører til at lærerstudentene i større grad er i stand til å rette oppmerksomheten mot elevenes læring og tilpasset opplæring. Disse perspektivene har også blitt løftet fram og diskutert i en norsk kontekst av Heggen og Smeby (2012). En studie av nyutdannede læreres vurdering av utdanningen viser at de var kritiske til forholdet mellom teori og praksis i utdanningen (Damsgaard & Heggen, 2010). Som en del av kritikken trakk de nyutdannede lærerne fram det de opplevde som manglende vekt på hvordan de kunne bidra til å utvikle den enkelte elevs kompetanse i ulike fag. Utfordringene med å forholde seg til den enkelte elev knyttet til både klassefellesskapet og lærestoffet blir også løftet fram (Østrem, 2008). For å kunne mestre disse ulike hensynene hevder Østrem at det er nødvendig med respekt for både enkelteleven som person og gruppen av enkeltelever som deltakere i klassefellesskapet. Respekten for

elevene henger sammen med måten elevene blir omtalt på, og det er derfor interessant å utforske læreres og lærerstudenters måte å omtale elever på i et teoretisk perspektiv.

Identifiserende fortellinger

Det teoretiske grunnlaget mitt er særlig knyttet til Sfards (2008) teorier om tenking som kommunikasjon. I tillegg bygger jeg på Sfard og Prusaks (2005) teorier om språkets konstituerende rolle i formingen av menneskers identitet. Dersom vi kun betrakter språket som et redskap for å beskrive virkeligheten, vil det ikke være noe poeng i å problematisere og diskutere måten lærere eller lærerstudenter snakker om elevene på. Dersom vi derimot ser på språk som en praksis som konstituerer virkeligheten (jf. Biesta, 2005), blir dette en langt mer sentral diskusjon.

Biesta (2009) hevder at utdanning har tre hovedmål: kvalifisering, sosialisering og subjektivering. I dagens skole blir ofte det første tillagt mest vekt. Det siste av disse tre målene handler om hvordan elevene utvikler seg som subjekter, eller hvordan de utvikler sin personlige identitet, og Biesta hevder at utdanningen har en viktig rolle her også. Sfard og Prusak (2005) løfter fram betydningen av identifiserende narrativer eller fortellinger når de diskuterer utviklingen av identitet. De hevder at identiteten ikke bare må forstås i lys av disse fortellingene, men at et menneskes identitet er summen av de fortellingene de forteller om seg selv og som andre forteller om dem. En av måtene fortellinger blir identifiserende på, er at en bytter ut utsagn om hva noen gjør med hva de er eller hvilke egenskaper de har. Sfard (2008) kaller dette for «reification», som betyr at kommunikasjon om handlinger blir gjort om til beskrivelser av egenskaper ved et objekt. Jeg bruker her begrepet tingliggjøring. I stedet for å si at «Per har gjort det dårlig på de siste prøvene i matematikk» (en beskrivelse av handling), kan vi si at «Per er svak i matematikk» (en beskrivelse av handlingen som en statisk egenskap ved Per). Sfard og Prusak (2005) beskriver denne prosessen som å «fryse bildet», og det er dette jeg refererer til når jeg i denne artikkelen snakker om tingliggjøring eller at lærere eller lærerstudenter setter merkelapper på elever.

Identifiserende fortellinger kan ha ulike sendere og mottakere. Sfard og Prusak (2005) skiller mellom fortellinger en person forteller om seg selv (førstepersonsidentitet) og fortellinger andre forteller om en person. I det siste tilfellet kan en skille mellom fortellinger som fortelles til personen det gjelder (andrepersonsidentitet), og til noen andre (tredjepersonsidentitet). Identifiserende fortellinger blir mer sentrale dersom fortelleren har betydning for den personen som fortellingen handler om. I skolesammenheng er læreren en betydningsfull «andre» for elevene, og læreres (og lærerstudenters) identifiserende fortellinger om elever har dermed potensial til å være sentrale i utviklingen av elevenes identitet. Sfard og Prusaks forståelse av «fortelling» omfatter også kortere utsagn, og det å sette merkelapper på elever ved hjelp av utsagn som «Per er svak i matematikk» kan derfor defineres som en identifiserende fortelling.

Ifølge teorien om tenking som kommunikasjon er en spesielt oppmerksom på endringer i diskursen. Endringer av diskursen kan forekomme på enten objektnivå eller metanivå (Sfard, 2008). Et eksempel på endring på objektnivå er når et nytt ord eller begrep innføres i diskursen, eventuelt når et ord blir borte fra diskursen. Endring på metanivå handler om at noen av reglene for diskursen endres. Det kan for eksempel være at en begynner å bruke enkelte ord på en ny måte i diskursen. Når denne teoretiske forståelsen knyttes til teoriene om identifiserende fortellinger (Sfard & Prusak, 2005), blir det også interessant å se på eventuelle endringer i de merkelappene som settes på elever.

Mot denne bakgrunnen rettes søkelyset i artikkelen mot hvordan lærerstudenter snakker om elever, og jeg søker å finne svar på følgende forskningsspørsmål:

- Hvilke merkelapper setter lærerstudenter på elever før og etter en praksisperiode?
- Hva kan være mulige årsaker til eventuelle endringer i måten lærerstudentene setter merkelapper på elevene?

For å svare på forskningsspørsmålene tar jeg utgangspunkt i analyser av gruppeintervjuer før og etter en praksisperiode i lærerutdanningen. Som en del av et større forskningsprosjekt (se nedenfor) ble det gjennomført intervjuer med åtte grupper av lærerstudenter før og etter praksis. Et moment som ble diskutert i disse intervjuene, var synet på elevene, og tidligere analyser av deler av datamaterialet indikerte at lærerstudentene i forkant av praksis særlig fokuserte på elevenes manglende kunnskap og forståelse (Mosvold, Fauskanger & Bjuland, 2014). I den følgende delen sier jeg først litt om det større prosjektet denne studien er en del av, før jeg gjør rede for deltakere, datamateriale og analyse.

Metode

Studien jeg refererer til i denne artikkelen, er en del av et større treårig flerfaglig forskningsprosjekt om praksisopplæringen i norsk lærerutdanning: TasS-prosjektet (Teachers as Students). Et overordnet mål for TasS-prosjektet er å undersøke hvordan lærerstudenter utvikler kunnskaper, ferdigheter og kompetanse for undervisning. I den delen av prosjektet som denne artikkelen bygger på, deltok totalt 29 lærerstudenter. Disse studentene var delt inn i åtte praksisgrupper med tre–fire studenter i hver gruppe (de fleste gruppene hadde fire studenter). To av gruppene hadde engelsk som fordypningsfag i praksisperioden, to grupper hadde kroppsøving, to hadde matematikk og to grupper hadde naturfag. For å skille mellom studentgruppene refererer jeg til dem som «Eng 1», «Eng 2», «Kro 1», «Kro 2», osv. «Eng 1» refererer da til den første gruppa av lærerstudenter som hadde engelsk i praksis, mens for eksempel «Kro 2» refererer til den andre gruppa som hadde kroppsøving. I hver av praksisgruppene ble studentene gitt nummer (Student 1, Student 2, osv.), og jeg refererer til disse numrene i artikkelen for å ivareta studentenes anonymitet.

Hver av gruppene deltok i et gruppeintervju før og etter en praksisperiode i vårsemesteret. Målet med intervjuene var å undersøke lærerstudentenes refleksjoner – slik de kom til uttrykk i de tilrettelagte intervjusamtalene – om faglig innhold, elever og sammenhengen mellom praksisopplæringen og undervisningen på universitetet. Hvert intervju, både før og etter praksis, varte i omtrent 90 minutter.

Intervjuene før praksis besto av følgende fire hoveddeler:

- Innledende spørsmål om bakgrunnen for lærerstudentenes valg av utdanning og fordypningsfag (5–10 minutter)
- Refleksjoner over praksis, elevene, egne kunnskaper og ferdigheter i faget, osv. (10–15 minutter)
- Lærerstudentene fikk presentert en «case» som handlet om en tenkt lærer og hennes klasse, og ble bedt om å reflektere over hva som burde være i fokus for denne læreren i planlegging og gjennomføring av undervisning for å styrke mulighetene for læring hos alle elevene (ca. 30 minutter)

- Spørsmål direkte knyttet til fordypningsfaget deres (engelsk, kroppsøving, matematikk eller naturfag). Disse spørsmålene var relatert til casen, og særlig elevene, undervisningsmåter osv. (ca. 30 minutter)

Casen som ble presentert i del 3 av intervjuet før praksis, hadde samme kjerne i alle samtalenene, men ble tilpasset for å reflektere innholdet i de fire fordypningsfagene.

Intervjuene etter praksisperioden besto av følgende tre hoveddeler:

- Refleksjoner over erfaringer fra praksis
- Refleksjoner over og spørsmål om en utvalgt treminutters videosekvens fra starten av en av timene lærerstudentene hadde undervist i praksisperioden
- Refleksjoner over erfaringer fra praksisperioden og motivasjon for læreryrket

Bruk av video for å initiere diskusjoner blant deltakerne (del 2 i intervjuet etter praksis) er en metode som blant annet ble brukt av Jacobs og Morita (2002) i deres studie av amerikanske lærere. Mens Jacobs og Morita brukte videoer fra TIMSS 1999 Video Study som utgangspunkt, valgte vi å bruke videoopptak fra lærerstudentenes egen undervisning i praksis som utgangspunkt for diskusjoner knyttet til deres erfaringer fra praksis.

Opptakene fra intervjuene ble transkribert, og transkripsjonene ble deretter analysert ved hjelp av innholdsanalyse (Krippendorff, 2004). Målet for innholdsanalysen er vanligvis å identifisere sammenhenger og gjennomgående tema i et materiale. Dette er en analytisk tilnærming som kan brukes på ulike former for menneskelig kommunikasjon. Her var målet å finne sammenhenger og gjennomgående tema i måten lærerstudenter snakket om elever på, og oppmerksomheten var særlig rettet mot hvilke merkelapper de satte på elever.

En kombinasjon av tilnærminger til innholdsanalyse ble brukt (se Fauskanger og Mosvold (2014) for en oversikt), og i første omgang ble det gjort en summativ innholdsanalyse av transkripsjonene fra de totalt 16 gruppeintervjuene. En summativ innholdsanalyse er egnet for å få en oversikt over ord og ordbruk i et materiale (Hsieh & Shannon, 2005) og starter ofte med analyser av ordfrekvens. Analysen stopper normalt ikke der, og etter frekvensanalyser av materiale ble det latente meningsinnholdet i transkripsjonene (Berg & Lune, 2012) hovedtyngdepunktet i analysen. Begrepet latent innhold viser til hvordan ordene brukes i diskursen heller enn hva de «egentlig betyr».

Den relevante konteksten i analysene varierte fra små «mikrokontekster» hvor jeg kun så på nøkkelordet og fem omkringliggende ord, til større kontekster hvor jeg så på nøkkelordet i sammenheng med hele ytringen og omkringliggende ytringer. Analysene startet gjennomgående med enkeltord og mikrokontekster før de ble fulgt opp med kvalitative analyser av nøkkelord i en større kontekst for å få en best mulig forståelse for hvordan ulike ord ble brukt i diskursen.

Resultater

For å undersøke hvordan lærerstudenter omtaler elever og elevers prestasjoner før og etter praksis – og for å finne årsaken til eventuelle endringer i diskursen – starter jeg med å presentere resultater av analysene av utsagn der lærerstudentene omtaler elever direkte. Disse utsagnene inneholder ord som «elever» som referanse. Deretter tar jeg for meg utsagn hvor lærerstudentene mer indirekte omtaler elevene, og her fokuserer jeg særlig på utsagn hvor de

refererer til elevene som «de». Ut fra slike analyser av eksempler hentet fra samtaler før og etter praksis diskuterer jeg mulige årsaker til eventuelle observerbare endringer i diskursen.

Direkte omtale av elevene

For å finne svar på det første forskningsspørsmålet om hvilke merkelapper lærerstudentene setter på elevene, undersøkte jeg først forekomsten av nøkkelordet «elev» – og bøyingsformer som «eleven», «elever» og «elevene» – i transkripsjonene. En innledende utforskning viste at fem ord før og etter nøkkelordet ga nok informasjon for en første runde med analyse, og det neste trinnet ble å undersøke de ordene som forekom oftest sammen med nøkkelordet i disse mikrokontekstene. Gjennom en konvensjonell innholdsanalyse ble det utviklet en hovedkategori som handlet om fag og kunnskap. Denne kategorien inkluderte sekvenser hvor lærerstudentene diskuterte ulike hjelpemidler, bruk av oppgaver og læreboka og andre aspekter knyttet til arbeid med faget. En annen hovedkategori inkluderte sekvenser hvor de diskuterte elevene og ulike aspekter ved elevene. Elevenes læring ble ofte diskutert her, og i enkelte av gruppene kom samtaleene også inn på kjønn. Når fokuset var på utsagn som inneholdt merkelapper, var det særlig interessant å se på lærerstudentenes beskrivelser av elevenes nivå. I slike utsagn var det mange forekomster av ord som «sterk» og «svak». Tabell 1 viser noen eksempler på mikrokontekster hvor disse ordene forekommer:

Tabell 1. Eksempler på lærerstudenters omtaler av elevene som sterke og svake

i forhold til de svake	elevene	men så unngår de å
en utfordring for de sterke	elevene	å hjelpe svake elever og
det klassiske om disse svake	elevene	skal ut hvorfor og hvem
som gjør at de svake	elevene	eh at de mestrer det
så har de noen sterke	elever	i matte og dette er
de svake de svake engelsk	elevene	fikk komme ut en gang
en ordning der de svake	elevene	fikk komme ut en gang
den svake og den sterke	eleven	skal ha mulighet til å
klare å gi han sterke	eleven	mer input og han svake

Med utgangspunkt i dette ble de ulike studentgruppene sammenlignet for å avdekke eventuelle forskjeller i måten å omtale elevene på. I denne fasen av analysearbeidet ble konteksten utvidet til å gjelde hele ytringer, og ytringer hvor lærerstudenter snakket om elever som sterke eller svake ble talt opp (se tabell 2).

Tabell 2. Lærerstudentenes omtale av elevene som «sterke» og «svake» før (og etter) praksis

	Eng 1	Eng 2	Kro 1	Kro 2	Mat 1	Mat 2	Nat 1	Nat 2
svak	9 (3)	18 (6)	1 (0)	3 (1)	8 (7)	7 (1)	2 (2)	0 (1)
sterk	3 (2)	16 (4)	0 (0)	3 (0)	12 (4)	4 (5)	1 (0)	2 (2)

Denne opptellingen indikerte at det var forskjeller mellom gruppene som kunne være interessant å undersøke videre. Blant annet så det ut til at gruppene i kroppsøving og naturfag nesten ikke omtalte elevene som sterke og svake, mens disse ordene ble mer hyppig brukt i gruppene i matematikk og engelsk. En foreløpig hypotese kunne altså være at det er vanligere for lærerstudenter å omtale elever som sterke eller svake i fag som engelsk og matematikk enn i kroppsøving og naturfag. En mulig forklaring på dette kan vi finne i et utsagn fra en av lærerstudentene i Eng 2 i samtalen før praksis:

Student 6: Du ser jo mye mer at det er mye mer differensiering på hvilket arbeid du skal gjøre i bøkene og mange sånne nye tekstbøker der de er delt inn i sånn type rød, blå og gul gruppe fra før av. Og det ser ut for meg altså som om elevene godtar det. At det er sånn. Og det er jo, vi må jo være forsiktige med å kalle noe for svake elever / sterke elever, men de har jo på en måte, jeg tror de ser det, de òg.

Her viser studenten til lærebøkene i engelsk. I likhet med mange lærebøker i matematikk har lærebøker i engelsk ofte nivådifferentierte oppgaver. Dette kan føre til en stempling av elevgrupper, slik vi også ser indikasjoner på når en av lærerstudentene i Mat 2 snakker om erfaringer fra forrige praksisperiode og henviser til «den blå matteklassen»:

Student 1: Ja, jeg tror, i hvert fall på brøk, som vi hadde 8. klasse og også nå i 7., at du bruker konkreter. Merket vi i fjor, da var vi veldig mye innom den blå matteklassen, på den andre praksisskolen. Og da var det veldig mye konkreter, vi brukte blant annet når de skulle lære negative tall, så prøvde jeg å forklare negative tall på alle mulige måter jeg kom på. Det var INGEN som tok det.

Mens lærerstudentene i matematikk og engelsk ganske ofte brukte ord som «sterke» og «svake» når de snakket om elevenes nivå, ble slike ord sjelden brukt av studentene i naturfag og kroppsøving. Den eneste forekomsten av ordet «svak» i Kro 1 finner vi i intervjuet før praksis:

Student 4: Det er litt kjekt fordi du får sett elevene i en annen setting. Så de elevene som kanskje kan være svake i typisk teoretiske fag kan være kjempeflinke i gym og så får du bare se noe helt annet, glede.

Her ser vi at studenten snakker om at elever som er svake i «typisk teoretiske fag» ofte får det bedre til i kroppsøving og mer praktiske fag. Engelsk og matematikk er eksempler på teoretiske fag, mens naturfag og kroppsøving er mer praktiske fag, og her det kan være en mulig sammenheng mellom dette og måten studentene omtaler elever som sterke og svake på.

Sammenligningen av gruppene ga også noen indikasjoner på mulige endringer i denne måten å omtale elevene på før og etter praksis. Blant annet ser det ut til at Eng 2 i langt mindre grad snakker om elevene som sterke og svake etter praksis, mens Eng 1 og Mat 2 har en markant nedgang i omtale av elever som svake etter praksis. Endringer i måten å omtale elevene på kan være interessante å studere nærmere, og særlig vil det være interessant om en kan finne indikasjoner på at bestemte erfaringer fra praksis har ført til disse endringene.

Indirekte omtaler av elevene

For å finne mer ut om lærerstudentenes omtale av elever var det nødvendig å utvide rammene for analysene. Gjennom latente analyser av ordene som ble brukt i intervjuene – hvor meningen og ikke bare forekomsten av ordene er i fokus – kom det fram at lærerstudentene ofte snakket om elevene uten å bruke ordet «elev». Et av de ordene som ofte ble brukt i samtaler om elevene, var ordet «de», og videre analyser viste at det ofte var elevene lærerstudentene viste til når de brukte dette ordet. Det er ikke overraskende at ordet «de» forekommer så ofte, for det er et høyfrekvent ord i norsk. I den videre kvalitative analysen ble det særlig fokusert på lærerstudentenes bruk av ordene «de som» mer inngående, for opptelling viste at disse ordene ofte ble brukt i utsagn som inneholdt beskrivelser av elevene.

Kvalitative analyser av disse nøkkelordene i kontekst viste at lærerstudentene omtalte elevene i «de som»-utsagn på ulike måter. Analyser av «de som»-utsagnene viste at det var flere forekomster av tingliggjøring hos mange av gruppene, både før og etter praksis. Tabell 3 presenterer en oppstilling av forekomster av dette i alle de ytringene hvor lærerstudentene bruker «de som» med henvisning til elevene (som over). Utsagn som «de som er aktive» er for eksempel kodet som tingliggjøring, da handlingen er gjort om til objekt, og det å være aktiv blir brukt som en beskrivelse av en egenskap ved elevene. Et utsagn som «de som sliter» er også kodet på samme måte, og dette tolkes da som et utsagn som beskriver en egenskap elevene har, og dermed blir dette også et utsagn som beskriver en tingliggjort egenskap ved elever.

	Eng 1	Eng 2	Kro 1	Kro 2	Mat 1	Mat 2	Nat 1	Nat 2
Før praksis	5	3	13	10	2	12	9	5
Etter praksis	3	4	8	9	1	1	7	3

Her er noen eksempler på «de som»-utsagn fra transkripsjonene:

- de som er svake
- de som klarte det best
- de som er kreative
- de som gjør absolutt minimum
- de som er flinke i fotball
- de som faktisk gadd
- de som er aktive i fritiden
- de som mestrer det best
- de som er faglig sterke
- de som sliter
- de som har fått mye oppfølging

Noen av disse utsagnene beskriver elevers handlinger (for eksempel «de som faktisk gadd»), mens andre utsagn er identifiserende utsagn som beskriver hva elevene er (for eksempel «de som er faglig sterke»). Prosessen hvor et utsagn skifter ham fra handling til væren («de som er svake») blir av Sfard (2008) beskrevet som tingliggjøring. Det er verdt å være oppmerksom på dette, for når lærere kommer med slike utsagn om elever, kan det ofte virke som selvoppfyllende profetier (Sfard, 2008).

Tabell 3 gir indikasjoner om at det kan ha skjedd endringer i diskursen hos noen av gruppene. Hos noen grupper er det små forskjeller mellom intervjuene før og etter praksis, mens hos enkelte grupper er forskjellene mer betydelige. Mat 2 er en gruppe som peker seg ut. I gruppeintervjuet før praksis var det tolv eksempler på tingliggjorte «de som»-utsagn om elevene, mens det i intervjuet etter praksis var bare ett eksempel på dette:

Student 3: Så er det synes vi da, når vi først er fire stykker som kan gå rundt og hjelpe dem, så slipper de sitte i fem minutter med hånda oppe, da kan de få hjelp med én gang. At vi prøvde å ta ut de som slet mest da, at de fikk på en måte privatundervisning. Eh. Jeg tror de hadde godt utbytte av det, men at det gjerne ble gjort på litt feil måte, når vi i hvert fall når jeg ga beskjed, at det ikke var helt optimalt.

Her snakker student 3 om hvordan de tok ut «de som slet mest» (tingliggjøring) fra timen for å gi dem ekstra oppfølging. Studenten peker i slutten av ytringen på at dette skjedde på en uheldig måte. I de påfølgende ytringene diskuteres dette ytterligere:

Intervjuer 2: Følte du det fra praksislærer eller fra elevene?

Student 3: Det var tilbakemeldinger fra de andre studentene som elevene hadde gitt dem, da. At de syntes det var flaut å bli plassert på gangen, altså «nå kan den og den og den gå der». Det kunne gjerne ha blitt gjort på en litt mer stillferdig måte.

Student 2: diskre måte, kanskje

Student 4: Ja, jeg hadde to av dem, og de følte det som en straff. De så det ikke overhodet som et privilegium å bli tatt ut på gangen for å få ekstra hjelp. Litt på grunn av måten det ble gjort på, men òg litt fordi jeg tror at de to elevene er klar over at de er svake i matte. Eh. At de ja, at de ble liksom litt stemplet da. Og i tillegg, de to var ikke helt bra å ha på samme gruppe fordi de var på helt forskjellige plasser, så prøve å hjelpe to samtidig, det var egentlig litt vanskelig.

På den ene siden kunne vi altså observere en konkret endring i diskursen på objektnivå i denne gruppa; i motsetning til før praksis brukte de nesten ikke tingliggjøring når de snakket om elevene etter praksis. I ytringen ovenfor ser vi et unntak da student 4 sier at de to elevene ser ut til å være «klar over at de er svake i matte». «De er svake» blir sett på som et tingliggjørende utsagn, men dette er den eneste gangen ordet «svak» blir brukt om elevene i denne gruppa etter praksis. Sammenligninger av ordbruken i de to gruppeintervjuene gir ikke nok bakgrunn for å hevde at det har skjedd en varig endring i diskursen i denne gruppa, men det kan se ut til at gruppa har gjort seg noen erfaringer i praksis som har ført til enkelte endringer i ordbruken deres. Lærerstudentene viser til en episode hvor to elever opplevde det som en straff å bli tatt ut av klassen for å få ekstraundervisning, og kanskje har lærerstudentenes erfaringer fra denne episoden vært med på å initiere noen endringer i diskursen.

Avsluttende diskusjon

I denne studien har jeg analysert transkripsjoner fra gruppeintervjuer med åtte grupper av lærerstudenter før og etter en praksisperiode – totalt 16 intervjuer. Gjennom analyser av studentenes ordbruk viste det seg at gruppene snakket om elever på ulike måter, og i mange utsagn om elevene brukte studentene såkalt tingliggjøring hvor de satte merkelapper på elevene i tilknytning til deres evner og anlegg. Gruppene i matematikk og engelsk beskrev oftere elevene som «sterke» eller «svake» enn gruppene i kroppsøving og naturfag, og dette kan kanskje henge sammen med den nivådelingen som ofte gjøres i disse to fagene. Når lærerstudentene omtalte studentene på denne måten, snakket de ofte om at elevene er sterke eller svake – som om dette er statiske egenskaper ved elevene. Gruppene i naturfag og kroppsøving satte også merkelapper på elevene, men de brukte andre merkelapper enn sterk/svak. De kunne for eksempel beskrive elevene som «de som er flinke», eller «de (elevene) som mestrer» – som om dette var statiske egenskaper ved elevene. I mange av gruppene var det ikke mulig å observere noen endring i diskursen på dette området i løpet av praksisperioden, mens det så ut til å ha skjedd en endring hos enkelte grupper. Den ene gruppa i matematikk (Mat 2) viste en markant endring i bruken av tingliggjøring knyttet til elevenes evner i løpet av praksisperioden. Nærmere analyser av diskursen i denne gruppa

indikerte at studentene her hadde gjort seg noen erfaringer i løpet av praksisperioden som hadde ført til endringer i diskursen. Helt konkret hadde denne gruppa erfart at noen «svake» elever reagerte negativt på å bli tatt ut av klassen for å få ekstrahjelp, og denne erfaringen kan ha ført til en endring av diskursen.

Lærere må være i stand til å legge til rette for elevsentrerte læringsmiljø hvor alle elevene får mulighet til å lære ut fra sine forutsetninger (se for eksempel Bransford mfl., 2000; Haug, 2008). Med bakgrunn i teoriene til Sfard og Prusak (2005) kan vi argumentere for at de merkelappene lærere setter på elever, kan bli en del av de fortellingene som identifiserer elevene. Dermed kan dette bli en del av elevenes identitet, og merkelappene kan dermed fungere som selvoppfyllende profetier. Med bakgrunn i dette bør lærerutdanningen ha sterkere bevissthet om hvordan en som lærer snakker om elever og elevers læring. Lærerutdanningen bør legge til rette for at lærerstudentene får diskutere og problematisere måten de snakker om elevene og deres ferdigheter og nivå på – særlig når de snakker om dette som objektivt eksisterende, statiske egenskaper – og hvilken virkning en slik språkpraksis kan ha på elevene. I praksisopplæringen i lærerutdanningen har en muligheten til å legge til rette for at lærerstudentene blir bevisst på egen diskurs om elever. Samtidig bør en legge til rette for at lærerstudentenes tingliggjorte utsagn om elevene utfordres slik at en reverseringsprosess kan starte. Dette bør bli del av den vanlige undervisningen i lærerutdanningen og er et område som kan være med på å styrke koblingen mellom teori og praksis i lærerutdanningen (jf. Damsgaard & Heggen, 2010). Samtidig medfører en slik endring av diskursen at lærerstudentene ser på og omtaler elevenes læring som en prosess heller enn som statiske egenskaper knyttet til elevene. Med dette vil en kunne legge til rette for et mer helhetlig og elevsentrert læringsmiljø i stedet for et statisk, nivåfokuseret læringsmiljø, og en vil samtidig kunne minske faren for at lærernes egen tingliggjøring av elevenes faglige aktiviteter blir selvoppfyllende profetier (Sfard, 2008). Dermed vil en også ha større mulighet til å unngå at elever forskjellsbehandles, og at enkelte elevgrupper ikke får de mulighetene til å lære som de har krav på (jf. Haug, 2008).

Litteratur

Berg, B.L. & Lune, H. (2012). *Qualitative research methods for the social sciences*. New Jersey: Pearson Education.

Biesta, G. (2005). Reclaiming a language for education in an age of learning. *Nordisk Pedagogikk*, 25(1), 54–66.

Biesta, G. (2009). Good education in an age of measurement: on the need to reconnect with the question of purpose in education. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21(1), 33–46.

Bransford, J.D., Brown, A.L. & Cocking, R.R. (red.) (2000). *How people learn: brain, mind, experience, and school*. Washington, D.C.: National Academy Press.

Brekke, G. (2002). *Introduksjon til diagnostisk undervisning i matematikk*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.

Damsgaard, H. & Heggen, K. (2010). Læreres vurdering av egen utdanning og videre kvalifisering i yrket. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 94(1), 28–40.

Endringslov til skolelovene (leksehjelp m.m.) (2014). *Lov 20. juni 2014 nr. 54 om endringer i opplæringslova, privatskolelova og folkehøgskoleloven* (leksehjelp m.m.). Hentet (15.02.2015) fra: lovdata.no/dokument/LTI/lov/2014-06-20-54

Fauskanger, J. & Mosvold, R. (2014). Innholdsanalysens muligheter i utdanningsforskning. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 98(2), 127–139.

Fjell, K. & Olaussen, B.S. (2012). Utvikling av lærer–elev-relasjoner i klasserommet: læreroppfatning sammenlignet med en teoribasert analyse. *Tidsskriftet FoU i Praksis*, 6(2), 9–31.

Hammerness, K. (2006). From coherence in theory to coherence in practice. *The Teachers College Record*, 108(7), 1241–1265.

Haug, P. (2008). Norsk lærarutdanning – kva har skjedd med pedagogikkfaget? *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 92(6), 486–492.

Heggen, K. & Smeby, J.-C. (2012). Gir mest mulig sammenheng også den beste profesjonsutdanninga? *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 96(1), 4–14.

Hsieh, H.-F. & Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288.

Jacobs, J.K. & Morita, E. (2002). Japanese and American teachers' evaluations of videotaped mathematics lessons. *Journal for Research in Mathematics Education*, 33(3), 154–175.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: an introduction to its methodology*. Thousand Oaks, California: Sage.

Maas, C.J. (2000). The interaction process between teacher and students: the labeling of students on the basis of relative characteristics. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 28(6), 515–528.

Mosvold, R., Fauskanger, J. & Bjuland, R. (2014). Fra «de» til «vi»? – fokus i lærerstudenters refleksjoner før og etter en praksisperiode i matematikk. I A.B. Reinertsen, B. Groven, A. Knutas & A. Holm (red.), *Proceedings of FoU i praksis 2013* (s. 192–200). Trondheim: Akademika forlag.

OECD (2011). *Building a high-quality teaching profession: lessons from around the world*. Hentet 11. september 2012 fra: www2.ed.gov/about/inits/ed/internationaleled/background.pdf

Robinson, A. (1986). The identification and labeling of gifted children: what does research tell us? I K.A. Heller & J.F. Feldhusen (red.), *Identifying and nurturing the gifted: an international perspective* (s. 103–110). Toronto: Hans Huber Publishers.

Sfard, A. (2008). *Thinking as communicating: human development, the growth of discourses, and mathematizing*. New York: Cambridge University Press.

Sfard, A. & Prusak, A. (2005). Telling identities: in search of an analytic tool for investigating learning as a culturally shaped activity. *Educational Researcher*, 34(4), 14–22.

St.meld. nr. 30 (2003–2004). *Kultur for læring*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

Østrem, S. (2008). *En umulig utdanning til et umulig yrke?: om allmennlærerutdanning og yrkesutøvelse*. (Doktoravhandling) Roskilde: Roskilde Universitetscenter.

Skatte- og avgiftsmessig asymmetri ved leasing av personkjøretøy etter endring av minimumsperiode fra 3 til 4 år

Harald S. Olsen

Dosent i bedriftsøkonomi ved Universitetet i Stavanger – Norsk hotellhøgskole

harald.s.olsen@uis.no

SAMMENDRAG

Fra og med 2015 ble minimumsperioden for leasing av personkjøretøy hevet til 4 år. Begrunnelsen for endringen var at daværende minimumsperiode på 3 år medførte subsidiering av leasing ved at merverdiavgiften ikke ble belastet kjøper i sin helhet. I artikkelen vises det at økt minimumsperiode ikke har endret vesentlig på subsidieelementet ved leasing, samt at for lavutslippsbiler er endringen svært liten.

Nøkkelord

leasing, personbilleasing, subsidiering, bilfinansiering

ABSTRACT

From 2015 the minimum period for leasing of passenger cars increased to 4 years. The reason for the change was that the previous minimum period of 3 years resulted in VAT subsidization of leasing. In the article I show that increasing the minimum period has not done much to change the subsidy element of leasing.

Keywords

leasing, car-lease, lessor, lessee, lease-buy, tax-lease

INNLEDNING

I forbindelse med statsbudsjettet for 2015, Prop. 1 LS (2014 – 2015), ble minimumstiden ved leasing av personkjøretøy¹ endret fra 3 til 4 år. I proposisjonen står det følgende:

«Personbiler som benyttes i leasing- og utleievirksomhet, får fradragført hele merverdiavgiften på kjøretøyet dersom de leies ut i minst 3 år. Reglene gir leasingbiler en skattemessig fordel. Regjeringen foreslår derfor at avskrivningsperioden for merverdiavgiften blir økt fra 3 til 4 år. Samtidig foreslås det en vesentlig høyere avskrivning det første året enn de tre påfølgende årene. Endringen innebærer en innstramning for leasing/langtidsutleie av kjøretøy, mens korttidsutleie kan komme bedre ut enn i dag.»

1. Se forskrift av 15. desember 2009 nr. 1540, § 1-3-1 første ledd til merverdiavgiftsloven, som definerer personkjøretøy som motorvogn registrert som personbil, varebil klasse 1, moped, motorsykkel og campingbil.

Det som er skrevet av departementet, er noe upresist. De skriver at reglene gir en skattemessig fordel. Med dette mener de en avgiftsmessig fordel ved at leaser og leasingselskap totalt belastes med mindre merverdiavgift enn ved ordinært kjøp av bil. Begrepet «avskrivningstid» refererer ikke til den skattemessige avskrivning av personkjøretøyet på leasingselskapets hand, men gjelder justeringsreglene for tilbakeføring av merverdiavgift. Ved økt justering ved korttidsleasing blir leasingselskapet belastet mindre merverdiavgift ved salg av bilen. Justeringsreglene blir ikke tatt opp her, da artikkelen drøfter langtidsleasing² av personkjøretøy.

Leasing av personkjøretøy har økt de senere år. Spesielt har privatbilleasing blitt populært. I denne artikkelen ser jeg nærmere på lønnsomhet ved leasing av personbiler og varebiler i klasse 1 for selskap, privatpersoner og ikke skattepliktige offentlige selskap og etater, for eksempel hjemmetjenesten i kommuner. Leasing av personkjøretøy påvirkes av skatte- og avgiftsreglene. I artikkelen utledes det modeller som forklarer skatte- og avgiftsmessig asymmetri³ og om den går i favør eller ufavør av leaser. Spesielt sees det på i hvor stor grad økt minimumsperiode påvirker skatte- og avgiftsmessig asymmetri. Valget av leasing avhenger ikke bare av skatte- og avgiftsmessige regler. Det kan være andre hensyn, så som lavere konkurskostnader ved leasing, som er med på å forklare at bedrifter med høy gjeldsgrad og/eller høy operasjonell risiko har en høyere andel av leasing (Krishnan & Moyer 1994). Videre er det i noen tilfeller vanskelig å oppnå vanlig lån, noe som medfører at leasing velges selv om det ikke er førstealternativet. I denne artikkelen er imidlertid fokus på skatte- og avgiftsreglenes innvirkning. I første del av artikkelen gis det en kortfattet innføring i leasinginstituttet, og det utledes en modell for beregning av lønnsomhet ved leasing, som i kapittel 4 og 5 benyttes til å gjennomføre analyse av lønnsomhet ved leasing for selskap, privatpersoner og ikke skattepliktige leietakere.

FORMER FOR LEASING

Det er vanlig å klassifisere leasing i to hovedtyper: henholdsvis operasjonell og finansiell leasing. Operasjonell leasing vil normalt vare kortere tid enn levetiden til driftsmidlet. Leietiden for operasjonelle leasingavtaler kan vare fra noen timer til noen år. Det vil si at ofte blir ikke driftsmidlet amortisert over leieperioden. For å få leasinggjenstanden amortisert må utleier lage en ny leasingavtale med samme eller annen leietaker, alternativt selge driftsmidlet for dets restverdi. Videre vil operasjonell leasing som oftest innebære at utleier

2. Det vil si en minimumsperiode på 4 år. Det kan nevnes at reglene også får betydning for taxinæringen. Personkjøretøy benyttet i transportvirksomhet må også forholde seg til 4-årsregelen jf. mval § 9-6,1. Om dette slår ut i høyere kostnader ved benyttelse av drosje, er vanskelig å si, men de må jo på en eller annen måte dekke inn sine kostnader, og det er vel sjelden at en drosje beholdes i 4 år før den selges.
3. I artikkelen defineres skatte- og avgiftsmessig asymmetri som forskjell i skatte- og avgiftsmessig belastning mellom kjøp og leasing av personkjøretøy.

har ansvar for vedlikehold og forsikring. I operasjonelle leasingavtaler kan det også ligge en opsjon på kansellering av leasingavtalen. Denne opsjonen gir leietaker rett til å si opp leieavtalen før kontrakten er utløpt. Verdien av denne kanselleringsopsjonen vil avhenge av usikkerheten i de inntekter driftsmidlet generer. Bli inntektene fra driftsmidlet lavere enn leasingkostnaden, er det lønnsomt å kansellere leasingavtalen. Vi bør her merke oss at usikkerheten kan være forskjellig for leasingselskap og leaser, noe som kan medføre at opsjonsprisen blir relativt lav for leietaker.

Finansiell leasing er en kontrakt hvor leietaker sier seg villig til å amortisere driftsmidlets kostpris (reduisert med eventuell nåverdi av restverdi) over leasingperioden. Det vil si at leasingselskapet får dekket inn kostnaden ved kjøp av driftsmidlet redusert med eventuell nåverdi av restverdi, pluss et fortjenesteelement. Ved finansiell leasing vil normalt leietaker ha ansvar for vedlikehold og assurance av driftsmidlet. Leasingselskapet har normalt ikke rett til å si opp leasingavtalen. Leietaker vil derimot i de fleste norske leasingavtaler ha en oppsigelsesadgang, mot en viss kostnad. Leietaker vil normalt også ha en rett, men ikke plikt til å fornye leasingavtalen. Leieperioden består normalt av en primærperiode (mini-mumsperiode) hvor leietaker amortiserer leasingobjektet, samt en sekundærperiode hvor leietaker har rett til å fortsette leieforholdet til sterkt redusert leie. Vanligvis vil leien i sekundærperioden være 1/12 av den periodiske leien i primærperioden, da det er laveste verdi som skattemyndighetene tillater (Lignings-ABC 2016, s. 847). Vi ser at ved finansiell leasing er leasingavtalen mer å sammenligne med banklån.

Både operasjonell og finansiell leasing kan være restverdileasingavtaler. Som det fremgår av ordlyden, bygger restverdileasing på at leasingobjektet har en verdi når leasingforholdet opphører. Det skyldes at leasingperioden er kortere enn gjenstandens antatte økonomiske levetid, og at leietaker derfor ikke amortiserer hele leasingobjektets kostpris i leasingperioden. Det oppstår dermed ved leasingperiodens utløp en restverdi som skal tilfalle eier. Leietaker har ved restverdileasing normalt ikke noen forhåndsavtalt rett til fortsatt leie til redusert avgift, som ellers er vanlig ved finansiell leasing. Dette forklares ut fra at verdifallet på leasingobjektet vanligvis er større enn den reduserte leie. Restverdien er usikret for leasingselskapet, men leasingselskapet kan, og gjør det vanligvis, sikre seg ved å få en gjenkjøpsavtale med leverandør. Leasingselskapet kan også overføre risikoen for restverdien på leietaker, eller en tredjemann, ved at han må garantere for restverdien. Restverdien vil vanligvis stå i nært forhold til den forventede markedsverdi ved leieperiodens utløp. Restverdien kan dermed finansielt betraktes som et avdragsfritt lån, noe som medfører at de periodiske leiebeløpene blir lavere. Restverdileasing forutsetter et godt annenhåndsmarked for leasingobjektet. Restverdileasing er av denne grunn stort sett begrenset til leasing av personkjøretøy. Restverdileasing kan også betraktes som en måte å gi leietaker rådigheten over restverdien. Ved annen finansiell leasing er det leasingselskapet som har rett til restverdien, men ved å inngå en restverdileasingavtale overføres restverdien til leietaker. Det vil si at leasingselskapet reduserer leien på leasingavtalen tilsvarende nåverdien av avtalt restverdi.

BEREGNING AV LEASINGLEIE

Leasingleien beregnes av gjenstandens kostpris, eksklusive merverdiavgift. Ved leasing av personkjøretøy beregnes leasingleien eksklusive merverdiavgift pluss engangsavgift

inklusive vrakpant. Leasingleien tillegges så utgående merverdiavgift. I den grad leietaker har fradragsrett for inngående avgift, vil det ikke bli merverdiavgiftskostnad på det leasede driftsmidlet. Ved leasing av personkjøretøy er det ikke fradrag for inngående merverdiavgift jf. mval § 8-4. Leasingleien beregnes vanligvis som en annuitet med etter- eller forskuddsvis betalinger. Ved restverdileasing vil restverdiens nåverdi komme til fradrag i beregningsgrunnlaget. Likeledes vil eventuell kontantandel (forskuddsleie) redusere beregningsgrunnlaget. Vi kan sette opp følgende formel for beregning av den periodevise leasingleie.

$$(1) L_S = \left[U_S - F_S - \frac{RV_T}{\left(1 + \frac{p}{n}\right)^T} \right] \cdot \left[\frac{\frac{p}{n} \left(1 + \frac{p}{n}\right)^T}{\left(1 + \frac{p}{n}\right)^T - 1} \right]$$

L_S = Periodevis leasingleie (Etterskudd)

U_S = Investeringskostnad leasingobjekt eksklusive merverdiavgift

F_S = Forskuddsleie (Kontantandel) eksklusive merverdiavgift

RV_T = Restverdi etter minimumsperioden eksklusive merverdiavgift

p = Leasingselskapets pålydende utlånsrente p.a.

n = Antall leasingterminer per år

T = Antall terminer i minimumsperioden

Formelen forutsetter samme annuitetsbeløp i alle perioder. Ved sesongleasing eller annen avtale om varierende betaling kan formelen ikke benyttes. Ved endret rentenivå må det gjennomføres ny beregning, hvor beregningsgrunnlaget blir «restlånet».

Eksempel

Vi har følgende data:⁴ Personbilens kostpris kr 252 510 eksklusive merverdiavgift og engangsavgift. Engangsavgift kr 175 863. Minimumsperiode 4 år. Månedlige etterskudds-terminer. Leasingselskapets pålydende rente er 4,89 % p.a. Forskuddsleie kr 40 000 eksklusive merverdiavgift, restverdi kr 245 750 er satt til 50 % av nybilpris kr 491 500. Setter vi inn våre data i formel 1 ovenfor, får vi følgende beregning:

$$L_S = \left[428373 - 40000 - \frac{245750}{\left(1 + \frac{0,0489}{12}\right)^{48}} \right] \cdot \left[\frac{\frac{0,0489}{12} \left(1 + \frac{0,0489}{12}\right)^{48}}{\left(1 + \frac{0,0489}{12}\right)^{48} - 1} \right]$$

$L_S = 4\,279$

Ved leasing av personkjøretøy må leasingleien tillegges merverdiavgift ($4\,279 \cdot 1,25 = 5\,349$) ettersom det ikke er fradragsrett for merverdiavgift ved leasing av personkjøretøy. Merverdiavgiftsreglene er utformet slik at næringsdrivende ikke gis fradrag for merver-

4. Forfatteren takker Jensen & Scheele Auto ved Kjell Åge Holter for velvillig bistand ved innhenting av data for eksemplifisering.

diavgift ved leasing av personkjøretøy. Dette fordi ved kjøp av slike biler får den næringsdrivende ikke fradrag for merverdiavgiften. Leasingsselskap får imidlertid fradrag for merverdiavgift når de kjøper bilen, siden de legger merverdiavgift på leasingleien jf. mval § 8-4.

BEREGNING AV KONTANTSTRØM

Ved beregning av kontantstrøm er det viktig å se hva som er forskjellen mellom finansiering ved leasing og ved annen finansiering. Ved å inngå en finansiell leasingkontrakt foretar selskapet følgende transaksjoner (Myers et al. 1976):

Transaksjon 1A: «Kjøper» driftsmidlet.

Transaksjon 1B: Skaffer den nødvendige kapital ved å oppgi retten til eventuell fremtidig salgsværdi samt avskrivning av driftsmidlet mot å betale en leasingleie.

Alternativet til leasing er følgende transaksjoner:

Transaksjon 2A: Kjøper driftsmidlet.

Transaksjon 2B: Skaffer den nødvendige kapital ved å benytte seg av de finansinstrumenter som er tilgjengelig utenom leasing.

Verdien av en leasingkontrakt kan måles i hvor stor grad verdien av transaksjon 1B overstiger transaksjon 2B. Formelt kan nåverdien av leasing betraktes som en finansiell sideeffekt av en investering, det vil si som et tillegg til nåverdien av selve driftsmidlet. Verdien av prosjektet er derfor summen av realinvesteringens verdi og finansieringens verdi.

$$NV_{\text{prosjekt}} = NV_{\text{investering}} + NV_{\text{lease}}$$

En beregner dermed hvilket finansieringsalternativ som er best. Det er viktig å skille mellom investeringsbeslutningen som sier om det er lønnsomt å investere i et prosjekt, og finansieringsbeslutningen som sier oss hvilken finansiering vi bør velge. Leasing er imidlertid litt forskjellig fra andre finansieringsformer fordi kontantstrømmen til leasingalternativet påvirkes av skattemessig behandling av realaktiva.

Modell for beregning av lønnsomhet ved leasing av personkjøretøy

Et uttrykk for beregning av lønnsomhet ved leasing av personkjøretøy kan skrives på følgende måte:

$$(2) NV = (U_L - F_L) - \sum_{t=1}^T \frac{L_L - \left(L_L + \frac{F_L}{T}\right) s_a}{[1 + q(1 - s_a)]^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a + p(1 - s_a)} - \frac{S_T - (A \cdot s_a)}{[1 + q(1 - s_a)]^T} + \frac{(S_T - A) a \cdot s_a}{[a + p(1 - s_a)][1 + q(1 - s_a)]^{T-n}}$$

- U_L = Investeringsutgift i realaktiva inklusive merverdiavgift og engangsavgift
 F_L = Forskuddsleie (Kontantandel) inklusive merverdiavgift
 L_L = Leasingleie inklusive merverdiavgift
 n = Antall leasingterminer per år
 q = Alternativrente per periode før skatt [$q = (1 + p)^{1/n} - 1$]
 p = Alternativrente før skatt per år [$p = (1 + q)^n - 1$]
 s_a = Skatteprosent alminnelig inntekt
 a = Avskrivningsprosent personkjøretøy
 T = Antall perioder driftsmidlet leases (minimumsperioden)
 S_T = Salgsverdi (avhendelsesverdi) ved tidspunkt T
 A = Andel av avhendelsesverdi (i kroner) som inntektsføres ($A = \varepsilon \cdot S_T, 0 \leq \varepsilon \leq 1$)

Av første ledd ser vi at ved inngåelse av leasingavtalen mottar selskapet «lånet», som består av leietakers (leasers) investeringskostnad i driftsmidlet minus eventuell forskuddsleie (kontantandel). Leasing vil i utgangspunktet finansiere 100 % av driftsmidlets investeringskostnad. For å unngå dette kan leasingselskapet forlange en kontantandel ved kontraktens inngåelse. Kontantandelen vil i praksis fungere som om leasingselskapet finansierer mindre enn 100 % av investeringen. Kontantandelen betraktes skattemessig som forskudd på leie, og er skattemessig fradragsberettiget. Kontantandelen må av den grunn tillegges merverdiavgift på samme måte som ordinær leasingleie. Kontantandelen skal i henhold til ligningspraksis fordeles lineært over minimumsperioden (Lignings-ABC 2016, s. 849). Andre ledd er renter og avdrag på «lånet», som består av en etterskuddsannuitet over T perioder samt fradragsberettiget kontantandel. Av ledd to ser vi at det forutsettes at skattene betales fortløpende. Dette er en forenkling, men har lite å si for beregningene. Tredje ledd gir uttrykk for kostnaden ved at avskrivningsretten overdras til leasingselskapet. Alternativrenten etter skatt er lik alternativrenten før skatt, redusert med skatt på alminnelig inntekt, s_a . Av ledd fire ser vi at i den grad avhendelsesverdien inntektsføres i sin helhet, vil $S_T = A$. Det vil si at avskrivningene ikke påvirkes av avhendelsen av driftsmidlet. Ledd fem består av restverdien ved tidspunkt T , minus skatt av andel inntektsført salgssum. Det forutsettes at avhendelsesverdien er angitt i tidspunkt T -priser. Alternativt kan formelen skrives slik:

$$\begin{aligned}
 (2a) NV = & (U_L - F_L) - \sum_{t=1}^T \frac{L_L - \left(L_L + \frac{F_L}{T}\right) s_a}{[1 + q(1 - s_a)]^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a + p(1 - s_a)} - \frac{S_T - (A \cdot s_a)}{[1 + p(1 - s_a)]^n} \\
 & + \frac{(S_T - A) a \cdot s_a}{[a + p(1 - s_a)][1 + p(1 - s_a)]^n}
 \end{aligned}$$

Her benytter jeg årlig rente i de tre siste leddene. Går for eksempel leasingavtalen over 48 måneder, blir det $48/12 = 4$ år. Dette uttrykket kan være litt enklere å jobbe med siden de fleste leasingavtaler går over et gitt antall år.

Ved prosjektanalyser benyttes normalt et prosjektavkastningskrav som vil bestå av et veid snitt mellom avkastningskravet til egenkapitalen og avkastningskravet til lånefinansiering.

eringen. Denne renten inneholder et risikoelement som er større jo høyere risiko prosjektet har. Når en skal beregne lønnsomhet ved finansiering, må beregningen foretas etter at man har regnet på prosjektet og funnet at det er lønnsomt.⁵ Alternativet til leasing er lån. Vi kan benytte samme fremgangsmåte ved valg av leasing som ved valg av lån. Det vil si at nåverdiprofilen til de ulike finansieringsalternativ kan beregnes, og avhengig av alternativrente velges den finansiering som gir størst nåverdi. I våre leasingmodeller vil det være svært tungvint å gjennomføre en slik generell løsningsmetodikk. I dette kapitlet nøyer vi oss med å beregne nåverdien direkte. Det forutsettes dermed at selskapets alternativrente er kjent. Normalt vil selskapets alternativrente på finansinvesteringer være den renten selskapet kan plassere sin ledige kapital til, forutsatt samme risiko. I et effisient marked vil denne renten være lik lånerenten, og nåverdien av alle finansinvesteringer blir null. I praksis er det mest vanlig å benytte lånerenten på alternative lån som alternativrente. Denne fremgangsmåten for å vurdere ulike finansieringsbeslutninger forutsetter egentlig at nåverdiprofilene er identiske for alle lånene. Det vil si at vi kan velge mellom de ulike finansieringsalternativ utelukkende på grunnlag av effektiv rente.

Det har vært diskutert mye om en skal ha ulike avkastningskrav til de ulike leddene i kontantstrømmen ved leasing, særlig om resterende salgsverdi skal diskonteres med et høyere rentekrav. Jeg kan ikke anbefale å benytte ulike rentekrav på de ulike ledd i uttrykket. Ved gjennomføringen av prosjektberegningene tas det hensyn til prosjektets totale risiko, for eksempel at gjenværende salgsverdi er høyst usikker, og at fremtidig skattefradrag på renter og avskrivning kan utnyttes. Det vil derfor etter min mening bli dobbeltregning av risiko hvis vi i tillegg skal legge på et risikoelement ved finansieringsberegningen. Ved en teoretisk sammenligning av finansiell leasing og lån er det bedre å forutsette at konkurransen i finansmarkedet er tilnærmet perfekt. Det vil si at for lån og leasing med samme risiko priser *långiver* lån og leasing slik at effektiv lånerente *etter skatt* er identisk,⁶ noe som medfører at det kun er skatte- og avgiftsmessig asymmetri som påvirker valget mellom lån og leasing. I praksis benyttes effektiv rente etter skatt på beste alternative lån ved vurdering av leasing. Vi ser at den praktiske tilnærming er teoretisk korrekt i den grad finansmarkedene er velfungerende og risikoen til lån og leasing vurderes likt fra finansieringsselskapenes side.

ANALYSE AV SKATTE- OG AVGIFTSMESSIG ASYMMETRI VED LEASING AV PERSONKJØRETØYER

I den grad skatte- og avgiftsreglene er nøytrale ved leasing, så burde ulike biler komme ut med relativt samme lønnsomhet gitt at alle andre variabler er de samme. For å illustrere at reglene ikke er nøytrale, ser vi på to biler som er identiske med unntak for fremdriftsma-kineri. Jeg sammenligner Mitsubishi Outlander 2,2 DI-D AT Instyle+ 5 seter og Mitsubishi Outlander PHEV Instyle+ 5 seter. Bilene har en listepris på henholdsvis kr 491 500 og kr 472 900. Bilene er identiske med unntak for at PHEV-modellen er en såkalt

5. Jeg antar de færreste regner på finansieringen hvis de finner at prosjektet ikke er lønnsomt, med mindre finansieringen subsidieres direkte eller indirekte via skatte- og avgiftsmessig asymmetri, noe som kan medføre at ulønnsomme realinvesteringer gjennomføres på grunn av subsidier via finansiering.

6. Lånene skal m.a.o. være identiske for långiver. Det vil si at han er indifferent mellom å tilby leasing og lån.

plug-in hybrid, og har et oppgitt CO₂ tall på 44 g/km. 2,2 DI-D AT-modellen har et oppgitt CO₂ tall på 153 g/km. Engangsavgiften påvirkes av ulike komponenter, blant annet vekt, NO_x- og CO₂-verdi.⁷ CO₂-komponenten har stor betydning i beregning av størrelsen på engangsavgiften, derav valg av eksempel. Engangsavgiften for PHEV-modellen er kr 12 232. For DI-D-modellen er den kr 175 863. Det vil si at dieselbilen har en engangsavgift som er vel 14 ganger høyere enn hybridbilen.

Eksempel

Benytttes formel 1 ovenfor til beregning av leasingleien per måned for PHEV-modellen gitt at minimumsperioden er 4 år, restverdi 50 % av nybilpris, forskuddsleie kr 40 000 eksklusive merverdiavgift og 4,89 % pålydende⁸ rente p.a., får vi følgende beregning:

$$L_s = \left[380766 - 40000 - \frac{236450}{\left(1 + \frac{0,0489}{12}\right)^{48}} \right] \cdot \left[\frac{\frac{0,0489}{12} \left(1 + \frac{0,0489}{12}\right)^{48}}{\left(1 + \frac{0,0489}{12}\right)^{48} - 1} \right]$$

$$L_s = 3\ 360$$

Inklusive merverdiavgift kr 4 201. For DI-D-modellen har vi i eksempel 2.1 beregnet leien til kr 5 349 inklusive merverdiavgift. En kan merke seg at dataene som er lagt inn, er ekvivalente med hensyn til restverdis andel av nybilpris, forskuddsleien samt pålydende rente. Månedlig leasingleie er imidlertid relativt lavere for PHEV-modellen, selv om den i utgangspunktet har en prislapp som er kun kr 18 600 lavere.⁹ Årsaken er engangsavgiftens størrelse. Alt annet like kan en dermed allerede nå konkludere med at leasing av PHEV-modellen kommer bedre ut enn 2,2 DI-D AT-modellen. For å beregne lønnsomheten ved leasing av de to modellene benyttes formel 2a ovenfor. Setter vi opp beregningen for PHEV-modellen, får vi følgende:

$$NV_L = (472900 - 50000) - \sum_{t=1}^{48} \frac{4201 - \left(4201 + \frac{50000}{48}\right)0,25}{\left[1 + 0,00407(1 - 0,25)\right]^t} - \frac{472900 \cdot 0,2 \cdot 0,25}{0,2 + 0,05(1 - 0,25)}$$

$$- \frac{236450 - (0 \cdot 0,25)}{\left[1 + 0,05(1 - 0,25)\right]^4} + \frac{(236450 - 0)0,2 \cdot 0,25}{\left[0,2 + 0,05(1 - 0,25)\right]\left[1 + 0,05(1 - 0,25)\right]^3}$$

$$NV_L = 38\ 060$$

Første ledd er spart investeringskostnad ved tidspunkt null minus kontantandel inklusive merverdiavgift (40 000 · 1,25). Andre ledd er nåverdi av leasingleien etter skatt diskontert med månedlig effektiv rente etter skatt. Tredje ledd er kostnaden ved at selskapet gir fra seg

7. For kjøretøy i avgiftsgruppe a (personbiler mv.) beregnes engangsavgiften på grunnlag av kjøretøyenes CO₂-utslipp, NO_x-utslipp, motoreffekt og egenvekt. Prop. 1 LS (2013–2014) kap. 5536 post 71.

8. 4,89 % pålydende rente gir ved bankpraksis 4,89/12 = 0,4075 % rente per måned. Årlig effektiv rente blir da 5 %.

9. Tar man utgangspunkt i leien til PHEV-modellen, er leasingleien for dieselbilen 27,33 % høyere. Kostpris dieselbil er bare 3,93 % høyere. Årsaken er merverdiavgiftsandelen av bilens kostpris.

avskrivningsretten til leasingselskapet. Fjerde og femte ledd gir uttrykk for netto kostnad ved at retten til restverdien overdras leasingselskapet. Avskrivningssatsen for personkjøretøyer er per skrivende stund 20 %. Det forutsettes at restverdien nedskrives på saldo, siden det, for selskapet, er skattemessig gunstigst ved kjøp av driftsmidlet. Nåverdien av uttrykket er positiv. Det vil si at et selskap som velger å lease bilen i 4 år, sparer kr 34 845 ved å lease i stedet for å kjøpe bilen og selge den etter 4 år. Setter vi opp en lignende beregning for 2,2 DI-D AT-modellen, får vi en positiv nåverdi på kr 8 386. Det vil si lavere lønnsomhet ved leasing av denne bilen, men fortsatt lønnsomt.

Det er interessant å se hvordan lønnsomhetsberegningen for leasingselskapet er i dette eksemplet. For at det skal være en reell skatte- og avgiftasymmetri, må nåverdien for leasingselskapet ikke være den samme som for leaser med motsatt fortegn. Setter vi opp en beregning for leasingselskapet for PHEV-modellen, får vi følgende oppsett:

$$\begin{aligned}
 NV_S = & -(380766 - 40000) + \sum_{t=1}^{48} \frac{3360 - \left(3360 + \frac{40000}{48}\right)0,25}{[1 + 0,00407(1 - 0,25)]^t} + \frac{380766 \cdot 0,2 \cdot 0,25}{0,2 + 0,05(1 - 0,25)} \\
 & + \frac{236450 - (0 \cdot 0,25)}{[1 + 0,05(1 - 0,25)]^4} - \frac{(236450 - 0)0,2 \cdot 0,25}{[0,2 + 0,05(1 - 0,25)][1 + 0,05(1 - 0,25)]^3} \\
 NV_S = & 0
 \end{aligned}$$

Kostpris bil er for leasingselskapet kr 380 766 da de har fradrag for merverdiavgift. Videre er leasingselskapets kontantandel og leieinntekt uten merverdiavgift. Avskrivningsgrunnlaget er dermed lavere for leasingselskapet. Restverdien ved utgangen av minimumsperioden er imidlertid den samme siden det ikke er merverdiavgift ved bruktbilomsetning jf. mval § 6-6 andre ledd. Leasingavtalen har en verdi på ca. kr null. Det er en følge av at jeg forutsetter perfekte markeder mv. Leasingselskapet får imidlertid den avkastning de forlanger, og leasingavtalen er dermed identisk med alternativt lån. Samlet skatte- og avgiftsmessig asymmetri ved dagens regler er dermed kr 38 060. Den tapende part er staten som subsidierer leasing. I den grad leaser velger å kjøpe driftsmidlet, er det ikke skatte- og avgiftsmessig asymmetri.

Avgiftsmessig asymmetri

Av eksemplet ser vi at engangsavgiftens størrelse har betydning for asymmetrien som oppstår. Jo lavere engangsavgift i forhold til bilens pris, desto høyere asymmetri ved leasing. Vi kan analysere dette nærmere. For å lette forståelsen kan vi se på hvordan lønnsomheten ved leasing er når skattesatsen settes til null prosent. Det vil si at vi isolerer den avgiftsmessige asymmetri. Settes skattesats, s_a , til null, kan uttrykk 2 ovenfor skrives på følgende måte:

$$(3) \quad NV = (U_L - F_L) - \sum_{t=1}^T \frac{L_L}{(1+q)^t} - \frac{S_T}{(1+q)^T}$$

Første ledd er spart investeringskostnad redusert med eventuell forskuddsleie inklusive merverdiavgift. Det vil si at forskuddsleien bare gir uttrykk for at lånet ikke er 100 % av kostpris bil. Andre ledd er leasingleien inklusive merverdiavgift. Siste ledd er tapt rett til bilens restverdi etter minimumsperioden. Ligningen kan også tolkes som lønnsomhetsberegning ved privatbilleasing og når skattefrie institusjoner leaser, for eksempel kommuner.¹⁰ En privatperson eller en kommune har ikke fradrag for leasingleien og kan heller ikke avskrive driftsmiddel. På den annen side har privatpersoner fradrag for rentekostnader, slik at renten i uttrykket må for en privatperson tilsvare renten etter skatt. For kommuner og andre skattefrie institusjoner må renten før skatt benyttes. Alternativet til leasing er ordinært lån. Det vil si at nåverdi av leibeløp samt tapt restverdi ikke må overstige nåverdi av lån inklusive restverdi. Grunnlaget for annuiteten for leasing er som følger:

$$(4) L_L = (K + E - S_0 - F_S) (1 + M)A$$

K = Kostpris bil uten merverdi- og engangsavgift

E = Engangsavgift

$$S_0 = \text{Restverdi bil ved tidspunkt null} \left(S_0 = \frac{S_T}{(1+q)^T} \right)$$

F_S = Forskuddsleie eksklusive merverdiavgift

M = Merverdiavgiftssats

A = Annuitetsfaktor

Forutsettes alternativrenten ekvivalent med renten som benyttes ved beregning av annuiteten, kan vi se bort fra annuitetsberegningen. Uttrykk (3) kan dermed skrives slik:

$$(5) NV = [(1+M)K + E - (1+M)F_S] - (K + E - S_0 - F_S)(1+M) - S_0$$

Ordner vi på uttrykket, kan vi under våre forutsetninger skrive at avgiftsmessig asymmetri (A_M) kan uttrykkes i følgende ligning:

$$(6) A_M = (S_0 - E)M$$

Gitt at alternativrenten er ekvivalent med leasingselskapets rente, samt at skatt på alminnelig inntekt, s_a , er null, oppstår det avgiftsmessig asymmetri i den grad nåverdien av restverdi bil er forskjellig fra engangsavgiften. Avgiftsmessig asymmetri er positiv ved leasing når restverdien ved tidspunkt null er høyere enn engangsavgiften. Ved endring av minimumsperioden fra 3 til 4 år ønsker myndighetene å redusere lønnsomheten ved leasing. Av uttrykk (6) ser vi at lønnsomheten ved leasing ikke reduseres ved at minimumsperioden i

10. For privatpersoner med fradragsrett for gjeldsrenter blir uttrykket:

$$NV = (U_L - F_L) - \sum_{t=1}^T \frac{L_L}{[1+q(1-s_a)]^t} - \frac{S_T}{[1+q(1-s_a)]^T}$$

seg selv øker, men ved at antatt restverdi S_0 reduseres ved økt minimumsperiode. Vi kan teste uttrykk (6) med et enkelt eksempel:

Eksempel

Anta at en privatperson leaser en bil med pris inklusive engangsavgift og merverdiavgift på kr 200 000. Engangsavgift kr 50 000, restverdi bil etter 4 år kr 60 775, pålydende, effektiv og alternativrente 5 % p.a. Vi forutsetter videre ingen forskuddsleie, minimumsperiode 4 år og årlige etterskuddsterminer. Årlig leie inklusive merverdiavgift blir kr 42 302. Beregner vi nåverdien med utgangspunkt i uttrykk 2 ovenfor, får vi følgende:

$$NV = (200000 - 0) - \sum_{t=1}^4 \frac{42302}{(1+0,05)^t} - \frac{60775}{(1+0,05)^4}$$

$$NV = 0$$

Det vil si at i dette tilfellet er lån og leasing ekvivalent, og avgiftsmessig asymmetri er kr 0. Benytter vi uttrykk 6 ovenfor og beregner avgiftsmessig asymmetri i dette tilfellet, får vi følgende:

$$A_M = (50\,000 - 50\,000)0,25$$

$$A_M = 0$$

Merk at nåverdien av restverdien kr 60 775 er kr 50 000 ved 5 % rente. Det har ingen betydning om leasingperioden er lengre enn 4 år så lenge S_0 er kr 50 000. Det er dermed ikke lengden på minimumsperioden i seg selv som påvirker den avgiftsmessige asymmetri, men at restverdien, over tid, normalt faller i verdi. I utledningen ovenfor er alternativrenten, effektiv rente og pålydende rente forutsatt ekvivalente. I den grad leasers alternativrente er lavere enn leasingsselskapets effektive rente, gir dette lavere lønnsomhet ved leasing. Ofte vil alternativ bankrente ha en lavere effektiv rente enn leasingsselskapet. Årsaken er at leasingsselskap har en tendens til å legge relativt store etablerings- og termingebyr til beregnet annuitet, samt at det påløper merverdiavgift på bilens årsavgift, ca. kr 800 per år. Avgiftsmessig asymmetri kan imidlertid oppveie denne noe grådige praksis fra leasingsselskapene. For skattefrie institusjoner gir imidlertid uttrykk 6 en god indikasjon på om leasing bør vurderes. I den grad uttrykk 6 er negativt, bør leasing normalt utelukkes som finansieringsalternativ for ikke skattepliktige institusjoner. Setter vi inn våre tall for PHEV-bilen, får vi følgende beregning:

$$A_M = (194\,528 - 12\,232)0,25$$

$$A_M = 45\,574$$

Gitt forutsetningene for formelen er det selv etter forlengelse av leasingperioden til 4 år en relativt stor subsidiering av leasing via merverdiavgiftslettelse.

Ved endring av minimumsperioden fra 3 til 4 år opplyser bilforhandlerne at restverdien ved utløpet av minimumsperioden går ned ca. 10 %. Bilavgiftene er også endret fra 2014 til

2015. Blant annet ble plug-in hybrider, som benyttes i vårt eksempel, gjenstand for relativt store lettelser. For PHEV-modellen ovenfor betød det en avgiftsreduksjon fra 2014 til 2015¹¹ – fra kr 44 652 til kr 12 232. Av formel 6 ovenfor ser vi at dette isolert trekker i retning av større avgiftsfordel. Endring i avgiftsfordel kan beregnes via følgende uttrykk:

$$(7) \Delta A_M = (\Delta S_0 - \Delta E)M$$

Δ = Endring verdi variabel

For vår eksempelbil betyr det følgende beregning:

$$\Delta A_M = (-38\,905 + 32\,420)0,25$$
$$\Delta A_M = -1\,621$$

Ved 10 % reduksjon i forhold til nybilpris ved forlengelse til 4 år har avgiftsmessig asymmetri i svært liten grad endret seg, pga. lavere engangsavgift. Selv uten endring i engangsavgiften er endringen liten (kr 9 000), og langt fra tilstrekkelig til å endre den relativt sterke subsidieringen. For dieselbilen er endringen ut fra formelen ca. –9 500. Leasing av biler med tradisjonelt drivverk har dermed blitt noe mindre fordelaktig ut fra et rent avgiftsmessig synspunkt. I Prop. 1 LS (2014 – 2015) skriver departementet følgende:

«Dagens bindingstid på tre år gir leasingbiler en skattemessig fordel. Regelverket er enda gunstigere for leasingbiler nå enn da reglene sist ble endret på slutten av 1990-tallet. Det skyldes i hovedsak lavere rentenivå.»

Av uttrykk (6) ovenfor ser vi at gitt at investors alternativrente øker med økende rentenivå, er det ikke rentenivået som har betydning for subsidieeffekten ved leasing. Høyere rentenivå vil normalt henge sammen med økt inflasjon. En generell økning i realrenten kan imidlertid slå negativt ut for leasing da økt realrentenivå ikke slår ut i økt restverdi og dermed redusert S_0 i uttrykk (6). Tar vi f.eks. utgangspunkt i eksempel 4.1 og legger inn et rentenivå på 10 %, endres nåverdien svært lite. En kan derfor konkludere med at økning av minimumsperioden fra 3 til 4 år ikke har hatt noen nevneverdig effekt for subsidiering av leasing. Finansiering via leasing eller ved f.eks. ordinære banklån bør i størst mulig grad være nøytralt i forhold til skatte- og avgiftsregler. Ovenfor er det vist at det oppstår til dels stor avgiftsmessig asymmetri ved leasing av personkjøretøy. En enkel regelendring for å løse problemet er å nekte fradrag for merverdiavgift på leasingselskapets hand ved kjøp av personkjøretøy for langtidsleasing. En kan for eksempel definere langtidsleasing som 3¹² år eller mer. På den annen side tillegges ikke leasingleien merverdiavgift ved langtidsleasing av personkjøretøy. En oppnår da to ting. For det første elimineres avgiftsmessig asymmetri ved leasing, og for det andre tillegges ikke rentelementet i leasingleien merverdiavgift. Det

11. Det var fra og med 2015 minimumsperioden ble endret fra 3 til 4 år, derfor benyttes tall for 2014 og 2015, for å se virkningen av omleggingen.

12. At jeg ikke setter 4 år, er muligheten for tilpasning. Ved 4 år kan en f.eks. sette leieperioden til 3 år og 11 måneder. En får da i prinsippet samme subsidieffekt som ved nåværende regler. Det kan beregnes hvor lang tid det som gir tilnærmet nøytralitet.

vil si at renteelementet i leasinglånet behandles tilnærmet likt med annen finansiering, når vi ser bort fra at renteelementet ikke er fradragsberettiget som rentekostnad ved privatbil-leasing, noe det burde vært for å unngå asymmetri. For bilutleiefirma som driver med korttidsutleie av biler, er nok nåværende regler fornuftige og relativt nøytrale.

Skattemessig asymmetri ved leasing av personkjøretøy

Skattemessig asymmetri kan oppstå ved leasing. Årsaken er at driftsmidlet ved kjøp innen næringsvirksomhet kan avskrives, samt at restverdien beskattes ved salg, enten direkte ved inntektsføring eller indirekte ved nedskrivning på saldo. I praksis vil nok de fleste velge å nedskrive eventuell restverdi på saldo da det gir lavest skattebelastning, noe som er forutsatt i eksempel 4.1 ovenfor. I eksempel 4.2 regnet vi på en leasingavtale som var avgiftsmessig nøytral og som ga oss null i nåverdi. Det er nå interessant å se om leasing av personbilen gir et annet resultat når det innføres skatter i uttrykket. Kommer uttrykket ut med en nåverdi som er forskjellig fra null, må det være skattemessig asymmetri.

Eksempel

Vi kan ta utgangspunkt i eksempel 4.2 med 4 års levetid og forutsetter alt like med unntak for det forhold at leaser er et selskap med skattesats 25 %. Alternativrenten før skatt settes til 5 %. Tar vi utgangspunkt i uttrykk 2 ovenfor, får vi følgende nåverdiberegning:

$$\begin{aligned}
 NV &= (200000 - 0) - \sum_{t=1}^4 \frac{42302(1-0,25)}{[1+0,05(1-0,25)]^t} - \frac{200000 \cdot 0,2 \cdot 0,25}{0,2+0,05(1-0,25)} \\
 &\quad - \frac{60775 - (0 \cdot 0,25)}{[1+0,05(1-0,25)]^4} + \frac{(60775 - 0)0,2 \cdot 0,25}{[0,2+0,05(1-0,25)][1+0,05(1-0,25)]^{4-1}} \\
 NV &= 1\,053
 \end{aligned}$$

Nåverdien er forskjellig fra null, noe som må komme av at det er innført skatter i uttrykket. Vi kan analysere dette nærmere. For å isolere den skattemessige asymmetri forutsetter vi at det ikke er merverdiavgift. En annen måte å si dette på er at vi forutsetter at merverdiavgiften er fradragsberettiget på selskapets hand. Den situasjonen vil en ha ved leasing av de fleste andre driftsmidler enn personkjøretøy. Det vil si at det normalt bare er ved leasing av personkjøretøy det er avgiftsmessig asymmetri ved leasing. For ikke å komplisere utledningen av skattemessig asymmetri forutsetter vi videre at driftsmidlet som leases, ikke har noen restverdi etter minimumsperioden, årlige terminer, samt at det ikke er forskuddsleie. Forutsetningene har imidlertid ikke betydning for de generelle resultater som utledes. Uttrykk 2 ovenfor kan dermed skrives på følgende måte:

$$(7) \quad NV = U_L - \sum_{t=1}^T \frac{\gamma_t(1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^t} - \sum_{t=1}^T \frac{\alpha_t(1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a+p(1-s_a)}$$

γ_t = Rentedel av leasingleie

α_t = Avdragsdel av leasingleie

I uttrykk (7) har jeg splittet leasingleien (L_L) i en rente- og avdragsdel. Siste ledd er nåverdien av tapt rett til å avskrive driftsmidlet. Setter vi opp kontantstrømmen for et ekvivalent annuitetslån, hvor rente og avdragsdel er splittet opp, får vi følgende:

$$(8) \quad NV = U_L - \sum_{t=1}^T \frac{\gamma_t (1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^t} - \sum_{t=1}^T \frac{\alpha_t}{[1+p(1-s_a)]^t}$$

Her er det forutsatt samme lånebeløp som investering i driftsmiddel, samt at det ekvivalente annuitetslånet er delt opp i en avdrags- og en rentedel. Avdragsdelen av lån er ikke fradragsberettiget, derav ingen skattereduksjon på siste ledd. Differansen mellom leasing og lån, dvs. skattemessig asymmetri (A_S), kan nå skrives som:

$$(9) \quad A_S = \sum_{t=1}^T \frac{\alpha_t \cdot s_a}{[1+p(1-s_a)]^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a+p(1-s_a)}$$

Under de forutsetninger som modellen er utledet, ser vi at skattemessig asymmetri oppstår i den grad nåverdien av avdragsdelen av leasinglånet er forskjellig fra nåverdi av tapte avskrivninger. Det vil si at ved leasing får man indirekte avskrevet driftsmidlet via skattefradrag på rentedel av lånet. I den grad minimumsperioden er kort og driftsmidlet har lav restverdi, oppstår positiv skatteasymmetri. For leasingselskapet er skatteasymmetri ekvivalent med leasers, men med motsatt fortegn. Det vil si at i den grad leaser kommer gunstig ut, er dette neppe en gunstig avtale for leasingselskapet. Merk at vi nå ser bort fra avgiftsmessig asymmetri. I den grad driftsmidlet har restverdi ved utløpet av minimumsperioden, og det ikke er restverdileasing, vil restverdien ved utgangen av minimumsperioden ikke gi uttrykk for skattemessig asymmetri, men en fordel for leasingselskapet på bekostning av leaser.

Restverdileasing gir leaser adgang til en eventuell positiv restverdi. Nåverdien av restverdien (S_0) vil da redusere beregningsgrunlaget for annuiteten. Omformer vi uttrykk (7) ovenfor, kan restverdileasing skrives på følgende måte:

$$(10) \quad NV = U_L - \sum_{t=1}^T \frac{\pi \cdot \gamma_t (1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^t} - \sum_{t=1}^T \frac{\pi \cdot \alpha_t (1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a+p(1-s_a)} - \frac{S_T (1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^T}$$

$$\pi = \left(1 - \frac{S_0}{U_L} \right)$$

Ved restverdileasing reduseres leasingberegningen med nåverdien av restverdien. π gir dermed uttrykk for prosentvis reduksjon av henholdsvis rente- og avdragsdel ved leasing. På den annen side går leaser glipp av restverdien på tidspunkt T. For å unngå for mange ledd er det i formel 10 forutsatt at restverdien beskattes på tidspunkt T. Forutsetningen har ingen betydning for de generelle resultater i utledningen. Ved ekvivalent alternativt lån må det forutsettes at $(1 - \pi)$ uttrykker avdragsfri del av lån. Setter vi opp kontantstrømmen for et annuitetslån, hvor rente og avdragsdel er splittet opp, får vi følgende:

$$(11) \quad NV = U_L - \sum_{t=1}^T \frac{[\pi \cdot \gamma_t (1-s_a) - s_a \cdot p(1-\pi)U_L(1+p)^{t-1}]}{[1+p(1-s_a)]^t} - \sum_{t=1}^T \frac{\pi \cdot \alpha_t}{[1+p(1-s_a)]^t} - \frac{(1-\pi)U_L(1+p)^T}{[1+p(1-s_a)]^T}$$

Første ledd viser lånebeløpet, som er forutsatt ekvivalent med leasinglånet. Videre er annuitetslånet delt opp i en avdrags- og en rentedel. Andel $(1 - \pi)U_L$ av lånet er rente- og avdragsfritt i hele minimumsperioden. Renter av avdragsfritt lån $[p(1 - \pi)U_L]$ kostnadsføres fortløpende, jf. skatteloven § 14-2 andre ledd. Avdragsdelen av lån, α_t , er ikke fradragsberettiget, derav ingen skattereduksjon på α_t i tredje ledd. Siste ledd er nedbetaling av rente- og avdragsfritt lån ved utløpet av minimumsperioden. Differansen mellom leasing og lån, dvs. skattemessig asymmetri (A_S), kan ved restverdileasing skrives på følgende måte:

$$(12) \quad A_S = - \sum_{t=1}^T \frac{[p(1-\pi)U_L(1+p)^{t-1}]s_a}{[1+p(1-s_a)]^t} + \sum_{t=1}^T \frac{\pi \cdot \alpha_t \cdot s_a}{[1+p(1-s_a)]^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a+p(1-s_a)} + \frac{U_L(1-\pi)(1+p)^T - S_T(1-s_a)}{[1+p(1-s_a)]^T}$$

Skattemessig asymmetri ved restverdileasing består i første ledd av skatteeffekt av rentedel avdragsfritt lån etter skatt. Andre ledd gir uttrykk for spart skatt ved at avdragsdelen av leasingleien er fradragsberettiget. Ledd tre er tapt avskrivningsfordel ved leasing. Siste ledd er nedbetaling avdragsfritt lån minus tapt restverdi ved leasing. I uttrykket har første og andre ledd normalt relativt liten betydning i forhold til andre og tredje ledd. Uttrykk 12 kan, med litt regning, skrives slik:

$$(12A) \quad A_S = \sum_{t=1}^T \frac{\beta_t - \delta_t}{(1+r)^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a+r} + \frac{s_a \cdot S_T}{(1+r)^T}$$

$$\delta_t = s_a \cdot p \cdot S_0 (1+p)^{t-1}$$

$$\beta_t = \pi \cdot \alpha_t \cdot s_a$$

$$r = p(1-s_a)$$

I uttrykk 12A har jeg utnyttet det faktum at rente- og avdragsdel går over samme periode-lengde, og samlet dem i ett ledd. Videre har jeg utnyttet at $U_L(1 - \pi) = S_0$. I siste ledd utnyt-ter vi at $U_L(1 - \pi)(1 + p)^T = S_T$. Alternativrenten etter skatt, r , er benyttet i alle ledd. Det for-utsettes at alternativrenten etter skatt er alternativrenten før skatt redusert med skattesat-sen på alminnelig inntekt. Skattemessig asymmetri består dermed av i første ledd:

skattefradrag på avdragsdel leasingleie minus skattefradrag rentekostnad avdragsfritt lån. Andre ledd gir uttrykk for tapt avskrivningsfordel ved leasing, og tredje ledd er fordelene ved at man ved leasing ikke har noen restverdi som beskattes ved salg.

Skattemessig behandling av salgssum er i uttrykkene 12 og 12A forutsatt å være beskatning på salgstidspunktet. Fra et økonomisk ståsted er det normalt det minst lønnsomme alternativet. I de fleste situasjoner vil eier av driftsmidlet velge nedskrivning på saldo og dermed redusere de fremtidige avskrivninger. Forutsetter vi at salgssum nedskrives på saldo, kan skattemessig asymmetri skrives på følgende måte:

$$(13) A_S = \sum_{t=1}^T \frac{\beta_t - \delta_t}{(1+r)^t} - \frac{U_L \cdot a \cdot s_a}{a+r} + \frac{S_T \cdot a \cdot s_a}{(a+r)(1+r)^T}$$

Det er bare det siste leddet som endres i forhold til uttrykk 12A. Siste ledd gir uttrykk for reduksjon av fordel ved avskrivning i kjøpsalternativet ved at nedskrivning¹³ på saldo reduserer de fremtidige avskrivninger. Siste ledd kan betraktes som en korreksjon til andre ledd. I ledd to er nåverdi av sum skattebesparelse avskrivninger fra og med $t = 1$ til $t = \infty$ beregnet. Ved nedskrivning på saldo må derfor sum nåverdi skattebesparelse avskrivninger korrigeres for fremtidig skatteøkning pga. reduserte fremtidige avskrivninger.

OPPSUMMERING

I artikkelen er det utledet hvordan lønnsomhet ved leasing av personkjøretøyer kan beregnes, og i hvilken grad skatte- og avgiftsreglene påvirker lønnsomheten ved leasing. Det er vist at jo lavere engangsavgiften er i forhold til bilens totale pris, desto større avgiftsmessig asymmetri til fordel for leasing. Skattemessig asymmetri påvirkes av flere variabler, men en kan generelt si at kortsiktige leasingavtaler kan gi skattemessig asymmetri med fordel for leaser. På den annen side vil slike avtaler medføre negativ skatteasymmetri for leasingselskapet. Det er grunn til å tro at leasingselskapene vil kompensere dette med høyere leasingrente.¹⁴ Denne siste antakelsen er imidlertid høyst usikker da det ser ut som at leasingselskapet beregner lønnsomhet ved leasing ved å se på rentemarginen. Det vil si at de behandler leasing som ordinære lån. Dette siste forholdet krever videre forskning på norske forhold før en kan si noe sikkert, da leasing påvirkes sterkt av nasjonale regler og resultater fra andre land ikke er direkte overførbare.

Fra og med år 2015 ble minimumsperioden ved leasing økt fra 3 til 4 år for at tilbakeføring av merverdiavgift skal unngås. I artikkelen er det vist at økningen ikke har hatt vesentlig betydning for subsidieelementet. Spesielt har virkningen vært liten for plug-in hybrider, som fikk en reduksjon av engangsavgiften fra og med 2015. Videre er det vist at departementets uttalelse om at økt subsidiering av personbilleasing kommer av fall i det generelle rentenivå, ikke er riktig.

13. Det forutsettes at bilen i kjøpsalternativet selges på tidspunkt $T+1$. I praksis vil det si at i den grad leasingavtalen starter 01.01. $t=0$, selges driftsmidlet 01.01. $t=3$. Årsaken er at et driftsmiddel ikke kan avskrives i salgsåret selv om det selges ved utgangen av året.

14. Et annet alternativ er at leasingselskapene setter lavere restverdi for dermed å tjene inn skatteasymmetrien.

LITTERATUR

- Brealey, R.A., S.C. Myers & A. Franklin. 2008. *Principles of Corporate Finance*. McGraw-Hill/Irwin. Boston Mass.
- Krishnan, S.V. & C.R. Moyer. 1994. Bankruptcy Costs and the Financial Leasing Decision. *Financial Management*, vol 23, No 2, s. 31–42.
- Lignings ABC 2014*, Skattedirektoratet.
- Myers, S.C., D.A. Dill & A.J. Bautista. 1976. Valuation of Financial Lease Contracts. *Journal of Finance* (June), s. 799–820.